

4

הצלה

1. אילו דרכי הצלה היו ליהודי ברית המועצות?
2. בפני אילו קשיים עמדו היהודים בניסיונם להינצל?
3. מה היו הקשיים של אלה שניסו להציל יהודים?

א. האווקואציה - הצלה באמצעות פינוי שיטתי לעומק ברית המועצות:

עם הפלישה של גרמניה לברית המועצות החל המשטר הסובייטי לפנות מפעלים, ציוד ואוכלוסייה מזרחה, אל האזורים המרוחקים מהחזית. במסגרת האווקואציה (הפינוי), יצאו כ־16 מיליון איש, מתוכם כמיליון יהודים. רבים מיהודי ברית המועצות ניצלו בזכות פינוי זה.

מתוך עדותו של ולדימיר אפרוסי, יליד אודסה, אוקראינה.

ולדימיר אפרוסי עלה לארץ ב־1994. בעדותו התייחס אפרוסי למצב הפיזי של המפונים.

“המפונים סבלו מרעב, וגם המקומיים לא ליקקו דבש.

כאשר נהיה המצב לבלתי נסבל, סבי ואני היינו מקבצים מזון. לפעמים נתנו לנו קצת לפות עשויות מתירס מקומי [...] במהלך ארבע שנות פינוי הוזמנתי פעמיים לארוחה, ובה אכלנו “פילאו” (מאכל אורז מקומי) שהכינו במועדים מיוחדים בלבד.

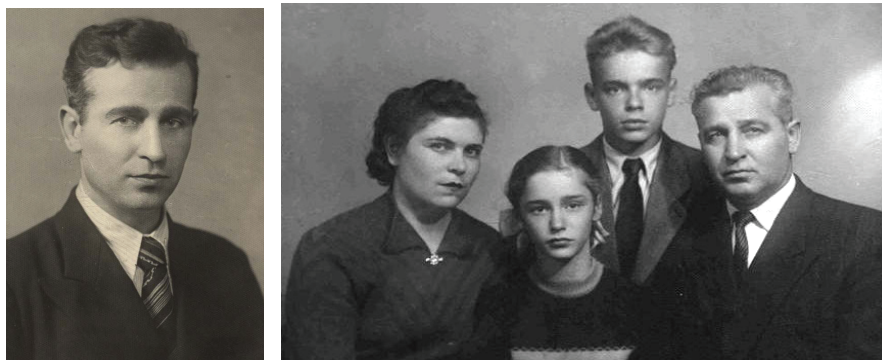
סבי לא זכה לשרוד עד אז.

אני חליתי בדיזנטריה (שלשולים חריפים), ולא הייתי יכול לאכול בכלל. כפי שסיפרו לי אחר כך, שכבתי שקט ושקוף. השכנה הטורקמנית היא שהצילה אותי. היא הביאה צמחי מרפא ומזון אכיל, וכך הצילה אותי, ואני אפילו לא יודע את שמה. במקום שבו שהינו בזמן הפינוי, הסתובבו המוני בני נוער. רובם כנראה היו פליטי בתי יתומים ובתי כלא לנוער שברחו לאזורים חמים או נזרקו מהמוסדות.

הופתעתי מהאנטישמיות שלהם. חבריי ואני, רובנו יהודים, נקראנו בפיהם בשם גנאי, ‘היהודונים הקטנים’.”

מתוך: www.lost-childhood.com

ב. הצלה בידי חסידי אומות העולם

סיפור ההצלה של יהודי דולהינוב בידי ניקולאי קיסילב

ניקולאי קיסילב נולד ב־1913 בכפר קטן ובהמשך עבר למוסקבה. מכיוון שעבד במכון למסחר חוץ, לא גויס תחילה לשירות צבאי, אך התנדב ב־1941 לצבא האדום. הוא השתתף בקרבות שונים עד שנפצע ונפל בשבי הגרמנים באוקטובר 1941. כמה ימים לאחר מכן הצליח לברוח והגיע לעיירה קטנה במחוז וילנה, שם הצטרף כלוחם למחתרת האנטי־נאצית.

ב־1942 הוא הצטרף לקבוצת פרטיזנים בפיקודו של ווסילי וורוניאנסקי. תפקידו היה לארגן יחידות פרטיזניות מקרב יהודים שברחו מדולהינוב והסביבה ומחיילים סובייטים שברחו ממחנות שבויים.

בהתחלה חיו במחנה הפרטיזנים כשלוש מאות איש, רובם יהודים. באוגוסט 1942 הורו לניקולאי להעביר את היהודים אל מעבר לקו החזית. למרות הקשיים, הסכים ניקולאי וביחד עם חמישה פרטיזנים יהודים ליווה את קבוצת הפליטים היהודים מזרחה. הדרך הייתה מסוכנת וקשה, במיוחד כשהכפריים שהתבקשו "לתרום" מזון גילו שהוא מיועד ליהודים. על כן נאלץ ניקולאי מדי פעם להשתמש בכוח.

יום אחד חלה שמעון חבלין, נער יהודי מקבוצת המפונים, הקבוצה כולה נאלצה להאט, והיו שדרשו להשאירו מאחור ביער. אמו של שמעון סרבה להמשיך בלעדיו. ניקולאי לקח את שמעון בזרועותיו וסחב אותו עד שהתאושש. במקרה אחר, כאשר בכתה בתם בת השלוש של הזוג קרמר מרעב, היו שדרשו להטביע אותה משום שסיכנה את כל האחרים. ניקולאי לקח אותה בזרועותיו, נשא אותה והאכיל אותה מלחמו. בפיקודו של ניקולאי קיסילב הגיעה הקבוצה לאזור שליטה סובייטי. צעירי הקבוצה גויסו לצבא האדום, והשאר הועברו לתוככי ברית המועצות. בשל בריאותו הרופפת שוחרר ניקולאי מהצבא.

ניקולאי התגורר במוסקבה עד פטירתו ב־1974 והמשיך להתכתב עם כמה מהיהודים שהציל.

ב־28 בספטמבר 2005 הכיר יד ושם בניקולאי קיסילב כחסיד אומות העולם.

מתוך: מאגר חסידי אומות העולם, יד ושם.

דינה ווסרמן־פרוניצ'בה,
ניצולת שואה. ילידת קייב,
אוקראינה

סיפור ההצלה של דינה ווסרמן־פרוניצ'בה על ידי נטליה מולצ'נובה־גרינבה

ערב הפלישה לברית המועצות הייתה נטליה גרינבה בת התשע עשרה רואת חשבון בבית מלאכה לתיקון קרונות רכבת בקייב וחיה במעונות עובדים. באוקטובר 1941, חודש לאחר שכבשו הכוחות הגרמנים את העיר, החלה עובדת חדשה, נדז'יידה סביצ'בה שמה, לעבוד בבית המלאכה. מכיוון שנדז'יידה לא הייתה מקומית, היא עברה להתגורר עם נטליה. נדז'יידה הייתה מבוגרת בשנים עשרה שנים מנטליה. אך במהרה הן היו לחברות טובות. כשחשה נדז'יידה כי היא יכולה לבטוח בנטליה, היא גילתה לה כי היא יהודייה וכי שמה האמתי הוא דינה פרוניצ'בה; היא הייתה שחקנית בתאטרון בובות ושרדה מהרצח ההמוני בבאבי יאר ב־29 בספטמבר 1941. שם היא הייתה עדה לרצח הנורא של אלפי חפים מפשע, ובהם הוריה המבוגרים. בעזרת חברים היא הצליחה להשיג דרכון מזויף ועבודה בבית המלאכה. אך היא נקרעה בשל דאגתה לרווחת ילדיה, לידיה וולדימיר, שנותרו עם אביהם הרוסי וביקשה מנטליה לבקדם. נטליה ביקרה אותם ובשובה הביאה עמה את ולדימיר בן השנתיים. אביו מסר את הילד לנטליה כי חשש שבקרוב יאסר. לידיה כבר התגוררה עם משפחה אחרת. ואכן זמן קצר לאחר מכן אסר הגסטפו את ויקטור פרוניצ'ב ורצח אותו. ולדימיר הקטן חי עם אמו ונטליה בדירת החדר, אך במהרה נאלצה דינה להימלט - מישהו זיהה אותה וידע שהיא יהודייה. ולדימיר נשאר עם נטליה, אך היא התקשתה להחזיק בו משום שהיה עליה לנעול אותו בדירה מדי יום לשעות רבות בזמן שעבדה ולכן מסרה אותו לבית יתומים, בשם בדוי, ולעתים קרובות ביקרה אותו. לאחר שחרור האזור בנובמבר 1943 עזרה נטליה לדינה למצוא את בנה ובתה. דינה המשיכה לעבוד בתאטרון הבובות אך השקיעה גם זמן רב בניסיון להתחקות על מי ששיתפו פעולה עם הנאצים. היא נפטרה בגיל שישים ושש בקייב.

ב־6 ביולי 2003 הכיר יד ושם בנטליה גרינבה מלצ'נובה כחסידת אומות העולם.

מתוך: מאגר חסידי אומות העולם, יד ושם.

הודעת השלטון הגרמני על הוצאות להורג בלבוב, אוקטובר 1943

"הודעה!

בשל עבירה לפי סעיף 1. 2. להנחיות למאבק בניסיונות פגיעה בסדר הגרמני לשיקום בגנרל-גוברנמן מתאריך 2/10/1943 (ידיעון ההנחיות במרחב הגנרל-גוברנמן 2/10/1943), נידונו לעונש מוות על ידי בית המשפט של משטרת הביטחון של מחוז גליציה:

1. פבלו קוזיטיס ממלני בעוון השתתפותו בארגונים אסורים.
2. מיכאלו קירבן ממלני בעוון השתתפותו בארגונים אסורים.
3. מיכל טרושקובסקי מדניליץ' בעוון חברות בארגונים אסורים.
4. ולדימיר בויקו מקולוקולין בעוון השתתפותו בארגונים אסורים.
5. מריה קרושקובסקה לבית בובייקובה מלבוב **על מתן מסתור ליהודים.**
6. מיכל פיאסטון מלבוב **על מתן מסתור ליהודים.**
7. קז'מיז' סקומפסקי מלבוב **על השתתפות במתן מסתור ליהודים.**
8. דז'יסלב קובלצ'יק מלבוב **על מתן מסתור ליהודים** והשתתפותו בארגונים אסורים.
9. נגורני יאן מקורצ'ב באשמת אחזקה בלתי חוקית של נשק.
10. שוש נסטיה לבית דיאצ'נקו מרודנטס **על מתן מסתור ליהודים.**
11. פֶּקֶר גז'גוז' מלבוב על תמיכה בחבורת עבריינים והתנגדות לשלטון.
12. איז'ק יוליה מלבוב **על מתן מסתור ליהודים.**
13. גלינה סלדובסקה לבית קלימנבסקה מלבוב **על מתן מסתור ליהודים.**
14. ויקטוריה מלבסקה לבית וילצ'ינסקי מלבוב **על מתן מסתור ליהודים.**
15. ברוניסלב יוזפק מלבוב **על מתן מסתור ליהודים.**
16. ומריה יוזפק לבית סלוביץ' מלבוב **על מתן מסתור ליהודים.**

מתוך: ז'אנה קוובא, האנושות בתהום הגיהנום, ההתנהגות של האוכלוסייה המקומית במזרח גליציה בשנות "הפתרון הסופי של הבעיה היהודית", מהדורה שנייה, מתוקנת ומורחבת, קייב, 2000.

ג. הצלה באמצעות הבריחה ליערות

טוביה ביילסקי, מפקד יחידת פרטיזנים ומחנה משפחות: "אל תמהרו להילחם ולמות. נשארנו מעטים כל כך; אנחנו צריכים להציל נפשות. חשוב יותר להציל יהודים מלהרוג גרמנים."
נחמה טק, משפחת אנשי היער, יד ושם, ירושלים 1993, עמ' 89.

צילה יופן (דבורצקי)

נולדה בשנת 1930 למשפחה ציונית אורתודוקסית בעיירה איוויה שבבלארוס דאז. במהלך שנות הכיבוש הגרמני נרצחו רבים מבני משפחתה בבורות הירי שבאיוויה. יחד עם הוריה, אחותה ובן דודה, שניצל על ידי אביה מבורות הירי, היא הועברה לגטו לידה (Lida). חודשים מספר אחר כך, באביב 1943, הצליחה משפחתה של צילה לברוח מהגטו ולהגיע למחנה המשפחות של טוביה ביילסקי. משם שוחררה המשפחה עם שחרור האזור בקיץ 1944. בתום חודשים של נדודים בין ארצות אירופה השונות עלתה צילה לארץ ישראל. צילה התגיסה לצבא בשנת 1948, שם היא הכירה את בעלה לעתיד, שאול יופן ז"ל. את ביתם הקימו צילה ושאול בעיר גבעתיים, ונולדו להם שני ילדים וגם נכדים. לאורך השנים פועלת צילה לשימור זיכרון השואה - היא נפגשת עם בני נוער ומספרת את קורותיה בתקופת השואה והיא פעילה בתיאטרון "עדות" של עזרא דגן.

יצחק ארד (רודניצקי)

נולד בשוויינצ'אן שבפולין (כיום ליטא), בנובמבר 1926. בפרוץ מלחמת העולם השנייה, בספטמבר 1939, הוא ומשפחתו התגוררו בוורשה. אחרי שלושה חודשים בעיר הכבושה על ידי הגרמנים הוא ואחותו הבריחו את הגבול, חזרה לשוויינצ'אן. הוריו נותרו בוורשה ונספו בשואה. עם הפלישה הגרמנית לברית המועצות, ב־22 ביוני 1941 וכיבוש עיירתו, מצא עצמו יצחק שוב תחת שלטון גרמני. כאשר בסוף ספטמבר 1941 יהודי עיירתו הובלו לבורות השמדה ברח יצחק, ואחרי חודשי נדודים בעיירות ויערות בלארוס, חזר לגטו הקטן שהוקם בשוויינצ'אן. בעבודתו במחסן נשק גרמני, הוא ואחידים מחבריו גנבו משם נשק, התארגנו בקבוצה מחתרתית ובמרס 1943 ברחו ליערות והצטרפו לפרטיזנים הסובייטיים. יצחק השתתף בפעולות פרטיזניות רבות, ביניהן מיקוש ופיצוץ 13 רכבות, ועותר באות פרטיזן דרגה א'.

צילה יופן (דבורצקי),
ניצולת שואה. ילידת
איוויה, כיום בלארוס

יצחק ארד (רודניצקי), ניצול
שואה. יליד שווינצ'אן, כיום
ליטא